

Рецензия

на докторската дисертация на Надя Георгиева Бояджиева на тема „Международните отношения в периода на Студената война“, за присъждане на научната степен „доктор на науките“, научна специалност 3.6 Право („ Международно право и международни отношения“)

Написана е статия. Защо? Така звучи в нестрого представяне съдържанието на най-кратката рецензия. Сродно питане – защо и какво оправдава вписването в архитектурата на „Международните отношения в периода на Студената война“ на мащабните две първи глави, побрала множество стандартни теми на науката за международните отношения . Потребна е особена интелектуална интуиция , която би разкодирала епистемологичните им послания в общия патос на изследването , защото тук наративът има собствен план , свои сюжетни закономерности , своя система от символи и образност , не споделяни в другите му части . Приобщени в монументалното тяло на дисертационния труд , те провокират въпроса за знанието – като употреба . Трудно е преодоляването на фрустриращия афект от усилието да се осмисли наличния текст в някаква предзададена целева рационалност , докато не се отзовем пред трета глава , представяща смислово организирано проблемно поле , с тематично ориентирани питання. Ако двете глави са мислени като своеобразни „пролегомени“ към приетото мащабно предизвикателство, то така предположеното намерение е лишено от съзидателна отрефлексираност, за да завещае съдържателната тематизация на останалите , в общи линии програмно ориентирани части . Те рамкират огромна територия , в която също се срещат трудно усвояеми сюжетни линии – причини за присъствие на едно или друго нещо , трудно осмислени в рационална перспектива преходи , изобилие от протосюжети в мащабно описани международно-политически драми , изградени около иначе смисловообразуващи релации доминиране-подчинение , съперници-съперници , „ господар-слуга“ и т.н.

Политическата практика , изглеждаща лесно постижима с хитроумни методологически подходи , нерядко се оказва фалшив източник на леснодостъпна градивност и аналитичният дискурс да роди и контрамитове , излъчващи привидна обвързаност с реконструираната реалност. Нима периода, именуван „Студена война“ не е еманация на свърхпроизводството на политически сюжети , с привкус на смущаващ nihilism , на две свръхдържави , освидетелствано от регистриращо присъствие мнозинство - античен хор , възпяващ героичното им творчество , за да бъде лишен от история на надеждата и перспективи за самоутвърждаване. Казано-недоизказаното неусетно промотира актуалността и най-вече значимостта на присвоената тема „Международни отношения в периода на Студената война“ - период , в който реалното покритие на понятието субект се отнася до две „особен клас“ държави , а останалите не са автори на драматургични сюжети - те са актьори в театър на сенките и най-вече потърпевши , поради практикуван „формален суверенитет“. Актуалността на темата получава допълнителен ресурс от травматичните деформации на политически рефлекс , на политическа сетивност в преподреждащия се международен ред след края на „Студената война“. Актуалност и значимост , потвърдени в множествени проекции на теми от „вчерашна“ геополитическа иконография и език в сегашното битие на международните отношения . Косвено признание - в съдържателно тематизираните феноменологични измерения на приетото предизвикателство , намерили място в поредица публикации по темата на дисертационния труд . Не са малко, представителни са и запълват ниши в отечествената наука за международните отношения.

Многосъставна методологическа платформа на интердисциплинарното изследване е осигурила релевантна на природата на изследваните процеси логистика и адекватен подход към остросюжетната проблематика, изпълнила международно-политическия хронотоп, титулован като „Студена война“. Редом с привелигирвания историко-декриптивен подход, постигнал резултати в реконструкцията на същественото в събитийния поток, в дешифрирането на политическата привидност, за да се регистрират стойностни неща в профила на „Студената война“ е привлечен и инструментариум с друга методологическа ориентация – сравнителен подход, системен, стимулиран с продукцията на анализ на документи, на анализ на процеса на вземане на решения и т.н.

В структурно отношение мащабното изследване „Международните отношения в периода на Студената война“ (359 с.) е представено от въведение, осем глави, заключение, списък на приложенията, приложения (6 таблици и един документ), списък на съкращенията, списък на използвани източници и литература (134 на кирилица – монографии, студии, статии и 198 на латиница), архивни документи – 4 публикувани и 4 непубликувани, 18 акта и документи на кирилица и 17 на латиница. Цел на изследването е анализ на „международните отношения в периода на Студената война“, с визирани хронологични граници от 40-те години на ХХ в. до началото на 90-те, а предмет – двуполюсната конфигурация на системата на международните отношения в този период, с особен акцент върху международноправните му проекции върху съвременните процеси. Проблем на ограничение е предпочитанието, отдадено на международно-правните аспекти на международните отношения, неглижирало хуманитарните им, културни и прочие не по-малко важни измерения.

Трета глава заличава спомена от странното присъствие на „метатеоретическите страници“, посветени на собствени проблеми на науката за международните отношения, за да предложи същностни измерения на анализа, така очакван от манифестираното в заглавието на дисертацията изследователско намерение. Създадена в единсъщ с последващите глави тематично ориентиран наратив, тя предлага компресиран исторически преглед на развитието на системата на международните отношения, която оставяйки държавно центрична (Вестфалска), в „постмодерно“ си битие е белязана и със специфични особености. Описанието на „формите“ на превъплъщението ѝ споделя европоцентристки изкушения, видими в тезата, че „системата функционира върху базата на основни механизми, структури и принципи, които са създавани в продължение на столетия и са дълбоко вкоренени в същността на европейската цивилизация“ (138 с.), а самоценността на предложените хронологични рамки, периодизация и съдържателни особености на двуполюсната конфигурация я представят като „вторична“ интродукция към същинския, тематично фокусиран анализ на международните отношения в периода на студената война. Върху неговата фактура, проследима в последващите глави (4-8), израства респектиращ регистър от приносни моменти. Теоретически стимулирани резерви към основанията на записаните в портфолиото 30 теоретични приноса и 5 приноса с практическа насоченост, предписват освобождаване на приносното поле от позиции, апробирани в съдържанието на двете първи глави, но намиращи се в полето на познатото в науката за международните отношения, на битуващото в дисциплинарни практики, а така също и от позиции, приумножили достойнствата на факти, удостоверили присвояването на темата (първи принос), или проучването на оригинална литература (10 принос) и т.н. Като несъмнено оригинална авторска продукция могат да бъдат припознати 4-5 теоретически приноса (8,12,13,18,20), обогатяващи съществуващото знание и един-два, с практическа насоченост (4,5) – напълно достатъчни, за да валидизират достойнствата на дисертационния труд.

Изследователският патос в четвърта глава е анагжиран с представянето на студената война като феномен в международните отношения, но мислен в различни перспективи – „като

утвърдена след Втората световна война нова международна система“ (139) , от записан в заключителната част извод - като „ състояние на системата на международните отношения , обусловено от конкретно-историческите условия след края на Втората световна война“ (157) , на друго място, като двуполюсен модел на системата на международните отношения и т.н. Търсенето на конституиращите й признаци - като система на международните отношения , или като състояние на системата на международните отношения не е реминисценция на схоластицизирани прения. Ако е система , то кои са системообразуващите признаци на тази **нова** система , мислена в аналитичния дискурс същевременно като „Вестфалска“; ако е състояние на системата , то какви са структурно-функционалните характеристики. Формулировката на темата „международните отношения в **периода** на студената война“ и смисловата натовареност на дискурса , като че ли предлагат отговор. Разказът е ангажиран с реконструкция на характерологична събитийност , уплътняваща различни тежнения в развитието на системата; той е ангажиран с промислянето на възлови процеси , обособяващи фази в развитието на отношенията в периода на студената война , а така също и с аспектите на влияние върху общите тенденции на международните отношения.

Реконструкцията на основни характеристики на студената война в контекста на теорията на международните отношения е съпътствана от преглед на интерпретативни сюжети, разказани от различни школи , относно началото , периодизацията , историческата вина и същността на този период . Споделима е записаната позиция , че първомайстор на системната криза, обхванала периода от 40-те до имплозията в края на 80-те и началото на 90-те години , елиминирала блоковата конфигурация , е фундаменталната различност в споделени социални практики от ценностно обвързани субекти - независимо от механизмите на тази обвързаност, от природата на общностната солидарност (например , механичната , а не органична солидарност в Източния блок) . Или , което е същото , блоковата конфигурация на студената война е продукт на вътрешни процеси , намерили израз в хегемонията на съответните свърхдържави . Описаните тематични различия в подходите на отделни школи - от реалисти до системници и постревизионисти - са полезни за уплътняване на специфичните особености на този драматичен , своеобразен „цивилизационен“ сблъсък , чието феноменологично превъплъщение е конфронтацията САЩ-СССР. Систематизирани са белезите на термина „свърхдържава“, чието присъствие е съществено в мисленето на студената война , редом с прилагането на сила в международните отношения и особеностите на интеграцията (позиционирането на „колективни субекти“ в блоковата конфигурация , родени в идентификацията с ценностите на съответната свърхдържава) и дезинтеграцията, енергезираща националното обособяване, сепаратистки тенденции , реабилитираща националната идентичност (социалистическите „изми“ в СССР, Китай, СФРЮ и т.н.) , на феномена „разделени държави“...

В така уплътнения профил на студената война , ядреното оръжие , йерархичната глобална структура , персонализирана в СССР и САЩ като „отделен клас държави“ и фундаменталното противоречие в духовната сфера ще я представят като перманентен дисенсусен конфликт на едно „ново средновековие“ , в което като че ли няма опции за позитивен изход . Полезна е и минидискусията за историческата вина на лидерите , активизирали процеси , изкристализирали в понятието „ Студена война “ , за естеството на събития , стартирали нейното конституиране и основателно да се приеме като по-продуктивен многофакторния подход , а не проблемните тези за отговорни и съмнителни начала. Остава питането – официализирана е регистрацията й в полето на международните отношения след края на Втората световна война, но дали пренията за началото (ако въобще е толкова важно) , не трябва да допуснат в дискуссионното поле и 1917 г. , оповестила появата на радикален субект , с

претенция за ново социално творчество , за нова социална практика. Проблемен кръг , за следващи теоретически начинания.

Приемливи са характеристиките на предложената периодизация на двуполюсната конфигурация на системата на МО до 1991 г. и на възлови процеси , обуславящи своеобразието на отделните периоди в развитието на международната политика по време на студената война: изграждане на двуполюсния модел (1945-1955 г.) , фаза на прощаващо разведряване и поява на кълнове на многополюсност (1956-1975 г.) и разведряване , наситено с драматургията на дълбока социокултурна трансформация в последната част на периода , приключил с разпада на СССР. Съдържателният прочит на системната особеност на „Студената война“ продължава в следващите глави , като разгърнат разказ за събитийна панорама, опредишила своеобразието на процесите в нейни , относително обособени периоди на зрялост .

Петата глава , адресирана към международноправното регулиране на следвоенния свят (1945-1955 г.) , тематизира по-важни смислообразуващи сюжети в изграждането на двуполюсния модел : особености на международноправното следвоенно регулиране чрез системата от мирни договори (162 с.) , повлияло съществено установяването и развитието на новия международен ред ; специфични процеси , ситуирали потенциала на източноевропейската платформа в развитието на студената война - коминфорбюро , разгромяване на антикомунистическата опозиция в България , Унгария и Румъния , съюзните договори на СССР със съседни и съюзници ; на другия полюс – приемане на Акта за национална сигурност (1947 г.) в САЩ , отстраняване на комунистическите партии от управляващите коалиции в Италия и Франция и т.н.; институционални иновации – създаване на ООН , МВФ и МБВР ; блокадата на Берлин , оценена като пръв открит сблъсък на Студената война и създаването на ФРГ; международната сигурност и ядрената надпревара и поэтапни процедури в институционалното оформяне на разделението – от Западния съюз и Западноевропейския съюз до Вашингтонския договор , въплътил идеята за „двойното съдържане“ и Варшавския договор (1955 г.) , редом със специфичната интеграция по друг вектор –от ЕДВС до ЕИО (1957 г.) и СИВ (1949 г.) . Не са пренебрегнати и ключови събития в извъневропейската територия на разгръщане на Студената война , дооформили двуполюсната конфигурация на системата на международни отношения- създаването на КНР (1949 г.) , Корейската война , създаването на СЕАТО и СЕНТО...

Шеста глава е територия , приютила анализ на кризите и конфликтите в двуполюсната конфигурация на системата – от лансираната идея за мирно съвместно съществуване и кълновете на прощаващо „разведряване“ , направило възможно Държавния договор с Австрия , Женевската конференция за Индокитай, активизираното сътрудничество с „Третия свят“ и Движението на необвързаните - още една арена на противоречия между САЩ и СССР, до унгарската драма , натоварила особено отношенията между „свръхдържавите“ (232). Реконструираната мащабна събитийна панорама не е пренебрегнала Суецката криза и най-вече , остросюжетната кубинска криза (1962 г.) , чиито уроци са записани в последваща ревизия на отношенията между СССР и САЩ . Регистрирани са индикации за известна промяна в позитивна посока (Договор за частична забрана на ядрените опити - 1963 г.), а в проблемни области на сигурността през втората половина на 60-те и началото на 70-те години са установени индикации , че системата на международните отношения е зависима както от глобалната съветско-американска конфронтация , така и от множество конфликти и кризи в отделни нейни подсистеми (248 с.) . Аргументите са намерени в противоречивото развитие – „Пражката пролет “ , доктрината Брежнев и сключения „ Договор за противоракетна отбрана“ (1972 г.) , започване на преговорите САЛТ... Обоснована е позицията , отхвърляща квалификацията на 60-те години като край на Студената война, понеже продължава

съществуването на основните й системообразуващи характеристики и най-вече, поради съхранената конфликтната енергия между либералната демокрация и марксизма и незалинялото военното съревнование между двете свърхдържави, продължило до средата на 80-те години.

Търсенето на отговори продължава в 7 глава, а събитийните сюжети, представени в нея, затварят като че ли последната страница на студената война. Сред ключовите процеси, маркиращи противоречиви тежнениа в този период е откритието на Заключителния акт на Хелзинки. Споделена е известна теза, че с този акт започва период на разведряване в Европа, докато другата конфликтна линия, все още е в очакване на разведряването в отношенията САЩ - СССР. Нещо повече, основателна е тезата, че в края на 70-те години отново е енергизирано напрежението между свърхсилите. Борбата за надмощие в Третия свят продуцира нови подходи, справедливо оприличени с конфронтацията от началния период на студената война. Консервативните екипи на Р.Рейгън (1981 г.), М.Тачър (1979 г.) и Х.Кол (1982 г.), ислямската революция на Хомейни, приемането на ИСО (1983 г.) и надпреварата във въоръжаването внасят свои лепти в този процес. Защитена е позицията, че след подписването на САЛТ-1, сложната конфигурация на стратегическите отношения стимулира нови преговори САЛТ-2, а като международни проекции на политиката на „новото мислене“ и „перестройката“ са припознати, станалото възможно споразумение за контрол на процеса на унищожение на ядрените оръжия (Договор за унищожаване на ядрените практики със среден обхват на действие – 1987 г.), изтеглянето на съветските войски от Афганистан, договора СТАРТ-1 (91). Финалните акорди на драмата са портретирани правдиво - резюмирано е най-същественото във вътрешнополитическите процеси в СССР, довели до колапса на единия полюс, до обединението на Германия, като символичен край на „Студената война“. Приемливи, с правдоподобността си, са и паралелите с драматичните процеси в СФРЮ като минимодел на случващото се в СССР през този период (300).

Особена е фигурата на последната глава в контекста на записаната в нея проблематика-международни отношения, международна сигурност и права на човека след края на студената война. В многосъставното заглавие са записани проблеми, които сами по себе си имплицират нарочни монографични изследвания. Регистрирането на систематизираните предизвикателства като проблемни теоретични позиции в този ограничен, заключителен сегмент на дисертацията предопределя тезисния характер на тематизирането им: преглед на понятията за сигурност (с по-скоро образователен, отколкото изследователски характер), елементи на конвенцията за държавен суверенитет, „размиване на суверенитетите“, „разширяване на демокрацията“ и на ядрения клуб, вътрешнодържавните конфликти като феномен след края на студената война с налична вътрешна енергия за превръщането им в международни; асиметричните предизвикателства и секюритизацията като приоритетни теми на „следвоенното време“; предизвикателствата на тероризма, правата на човека – история, актове, човешката сигурност, „хуманитарната интервенция“ и пр. многопрофилни теми. Полезността на тази глава е регистрацията на многопосочните проекции на теми от времето на „Студената война“ в преподреждащите се международни отношения.

Академичната претенция на Надя Бояджиева търси ресурс в изследване, разположено върху територията на науката за международните отношения. Манифестирано като „Международните отношения в периода на Студената война“, то е приютило метатеоретически проблеми на науката за международните отношения, за да превърне не малка част от труда в енциклопедия на нейните трудности и самоопровержения. В архитектурата на аналитичния дискурс са разположени трудно съвместими в тематичното си профилиране изследователски предизвикателства. Сполука ще е да се намери органична логическа връзка между съдържанието на първите две глави и сетнешите, приютили

тематизации на същински проблеми , проектирани от темата на дисертацията. Индулгенцията на това присъствие търси оправдание в крушението на методологическия патос на науката за международните отношения , на разположените в нейното поле направления и школи , не успяли де предусетят теоретически краха на биполярната система . В контекста на тази констатация не е необходима нарочна критична рефлексия , която да остойности извършената ревизия на състоянието на науката за международните отношения . Констатация , относима и към съдържателната самоличност и теоретическа основателност на присъствието на последната глава в изследването.

Записаните в заключението изводи са компресиран преглед на основопологащи съдържателни акценти на дисертационния труд . Декларирано е наличието на две изключващи се позиции относно края на Студената война- приключва ли тя с разпада на СССР, или продължава с известни модификации и след 1991 г. В имплицитно подсказана позиция е споделена тезата за продължението , с основанието , че много от институтите на биполярната конфигурация продължават да действат и днес . Споделеност, видна от декларацията , че „новата система на международните отношения , която се формира след 1991 г.още не е получила своето име“ (355) - задача , завещана на историци, политолози, на юристи-международници и теоретици на международните отношения . Огромната теоретическа тежест на приетите предизвикателства може би е причината за пришитите във финалната част фрагментирани сюжетни линии , тествачи – отново - позицията на отделни школи по теми на дисертационния труд . Симптоматично връщане към проблемите на теорията на международните отношения , като свидетелство и за трудност и за системни слабости в осмислянето на приети предизвикателства с утехата - „можем да заключим,че дебатът между реализма и неговите критици продължава десетилетия , като учените дискутират въпроса дали мултиполярната система произвежда повече конфликт от биполярната...“ (359) .

Авторефератът, като необходим реквизит на процедурата по защитата , представя в синтезирана форма основни смислообразуващи акценти на дисертационния труд , внушителен регистър на самооцененото като приноси , убеждаващо портфолио от солидни публикации .

Роден споделя , че създава шедъврите си ,като премахва от камъка излишното. Мащабното изследване „Международните отношения в периода на Студената война“ е плод на огромна изследователска работа, домогнала се до реконструкция на процеси , изпълнили съдържанието на студената война , до адекватни квалификации и теоретически оценки на възлови събития и процеси в противоречивата ѝ събитийна панорама . Изследователска работа, , създава предпоставки за адекватно осмисляне на този сложен период в развитието на съвременните международни отношения. Огромният обем изследователска работа , синтезираните аналитични позиции и обосноваост на теоретични изводи са подготвили необходимия материал за работата на длетото на майстора-изследовател. Да премахне излишното. Да минимизира теоретическите флукуации , фрагментарността , да дисциплинира олекотеното от описателност изложение . Нямаме среща със шедъвър, но е налице сериозно теоретическо осмисляне на периода наречен „Студена война“ . Съдържателен труд, позволил регистрацията на собствени приносни моменти, обогатили съществуващото знание ; труд полезен за образователния процес , за външно-политическата администрация ; труд , оповестил открити хоризонти за нова творческа работа . Основания за **положителната** ми оценка и на предложението , Научното жури **да присъди** на Надя Бояджиева научната степен „доктор на науките “

